

דעת-מכללת הרצוג

מתוך: "מעיינות" 1 - שבועות, מאסף לעניני חינוך והוראה, עורך: חיים תמאל, ירושלים תש"ח

יוסף ולק / שרה יעקב

"תיקון ליל שבועות" בבית הספר

בשנים האחרונות פשט ביותר המנהג לחוג את התגים ואת ימי הויכרון ב"מסכת" או בהצגה, שהן כשלעצמן טובות ויפות, אבל אופיין התיאטראלי הפגנתי שולל מהן את הנימה המשפחתית-אינטימית, המיוחדת למועדי ישראל. מנהג זה בלבד עלול להשכיח במרוצת הזמן מנהגים יקרים, צנועים יותר, שברכה בהם לחינוך הילדים, אם נדע לשוות להם רמה ההולמת את גיל בית הספר.

אחד המנהגים האלה, שאפשר לשלבם בחיי בית הספר — בעיקר בכיתות הגבוהות — הוא "תיקון ליל שבועות". במקום שאין תנועת נוער דתית מארגנת לימוד משותף בליל החג בשביל חבריה נדרש בית הספר להיות היוזם לעריכת "תיקון". (בארץ נוהגת ישיבת בני עקיבא שבכפר הרואה להזמין את תלמידי כיתות ח' מכל הארץ לחג השבועות לישיבה ולכלול בתכנית לימוד דצוף בליל החג).

התכנית לכיתות הבינוניות

ילדי הכיתות הבינוניות מתאספים בשעות הערב, כל כיתה בחדרה המקושט פרחים וירק. מודה הכיתה עובר עם הילדים על פרק יט או כ בספר שמות, מספר אגדות על מתן תורה, מביים את האגדה "ויאמר ה' מסיני בא" או מלמד מסכת ביכורים פרק ג, משניות א'— (או עד ט), כיתה כיתה לפי רמתה. אם נמצאים בכיתה ילדים יהודעים לקרוא בסעמים, אפשר להעשיר את התכנית בקריאת פסוקים מן התורה מתוך ההתכנית לכיתות הגבוהות. משחק חידות מתוך חומרי לימודיהם בחומש מסיים את המסיבה. אחרי הלימוד מתכנסים כל התלמידים באולם בית הספר. ליד שולחנות ערוכים ומבלים בצוותא עד חצות. ידעו גם הקטנים, שפעם בשנה ניתנת להם הרשות להיות עדים בלילה עד ש"נפתחים שערי השמים".

- 1 ספרי ברכה י; פסיקתא רבתי כא; ונמצא בספר האגדה ובספרי לימוד.
- על משחקי חידות מתוך התנ"ך ראה במאמר הבא עמודים 251—254.

בכיתות הגבוהות

הנסיון הראה שאפשר לתכנן תכנית מעניינת לגדולי התלמידים עד עלות השחר, ממש כדרך המבוגרים. התכנית צריכה להיערך בקפדנות מתוך שיתוף מכסימאלי של התלמידים עצמם. היא מחושבת לשעות אחדות בהפסקות בין לימוד ולימוד וצריכה להיות מגוונת ככל האפשר. רצוי לאחר את פתיחת ה"תיקון" עד חצות, כאשר הקטנים מתפזרים כבר לבתיהם. למשתתפים בלימוד הלילה תינתן שעת הפסקה בין הסעודה ללימוד. ההצעה הבאה, פרי נסיון ארץ-ישראלי של שנים, משמשת דוגמה בלבד ואינה צריכה לכבול את יוזמתו של המורה הרוצה להוסיף או לגרוע. אדרבא: יערוך כל מורה תכנית משלו לפי הבנתו את רוח תלמידיו ויוזנה גם את חבריו ברעיונותיו שלו.

(א) ה"תיקון" המסורתי: כל המשתתפים קוראים לפי תור פרקים נבחרים מתוך "תיקון ליל שבועות" בטעמי המקרא. כל קורא מתכוון לפני כן לקריאה מוטעמת ויפה (אין להאריך יתר על המידה). פרקים אחדים (שירת הים, שמע ישראל, פרשת ציצית וכד') ייקראו על ידי כולם יחד. זהרי הצעות לדוגמא:

מתוך ספר בראשית: מעשה בראשית (א—ב, ג; הפסוקים האחרונים במקלה); העקדה (פרק כב; בניגון הקריאה של ראש השנה); ויתן לך (כו, כח—כט); ברכת בני יוסף (מח, טו—טז); ברכת יעקב (מט, א—כח). מתוך ספר שמות: שירת הים (טו, א—כא; בניגון המיוחד או בקריאת יחיד ומקהלה); בחודש השלישי ועשרת הדיברות (פרקים יט—כ, עשרת הדיברות קריאה בטעם העליון); ויחל משה (לב, יא—יד); פסל לך (לד, א—י).

מתוך ספר ויקרא: פרשת יום הכיפורים (פרק טז; בניגון הקריאה ביוה"כ); קדושים (פרק יט); פרשת המועדים (פרק כג). מתוך ספר במדבר: פרשת ציצית (טו, לז—מא); שירת הבאר (כא, יז—כ); ברכת בלעם (כד, א—ט); מוסף של שבועות (כח, כז—לא). מתוך ספר דברים: עשרת הדיברות (ה, א—יח; בטעם העליון); פרשת שמע (ה, ד—ט; במקלה); פרשת והיה (יא, יג—כא; במקלה); שירת האזינו (לב, א—מג); וזאת הברכה (פרקים לג—לד). (אולי אפשר לקרוא כך — בטעמים — גם פרקי נביאים הידועים כהפטרות או ממגילת רות).

(ב) לימוד: השיעור יעסוק בבעיה אחת מיוחדת או בעשרת הדיברות ובמתן תורה כנושא שלם.

במקרה הראשון אפשר, למשל, לבאר את הפסוק "וכל העם רואים את הקולות" על-פי רש"י, רשב"ם, ראב"ע, אברבנאל, ספורנו, מלבי"ם, הביאור והירש², או לדון בבעיה של "פוקד עון אבות על בנים"³ והתשובות השונות שניתנו עליה. על הפסוק הראשון בעשרת הדיברות "אנכי", על "לא תחמר"⁴ ועוד.

בעזרת הגליונות לפרשת השבוע יוכל המורה לבנות גם את השיעור מן הסוג השני: השוואת עשרת הדיברות שב"יתרו" ושב"ואתחנן" (בעזרת פירושו של ראב"ע)⁵ או סקירה על חלוקת עשרת הדיברות⁶ (לפי פירושו של הירש) או הסבר מעמד הר סיני כמאורע היסטורי (הכתורי מאמר א, יא—כה)⁷ על השאלה למה נאמר "אשר הוצאתיך" ולא "אשר בראתי" וכן דבריו של ראב"ע⁸ יעוררו בודאי עניין אצל התלמידים. בגמרה השיעור יגישו עוגות וקפה לעורר ישינים.

- (ג) שיחה: המורה מעמיד שאלה עיונית-השקפתית לדיון, כגון:
- (1) החסיד המעולה ותכובש את יצרו (לפי שמונה פרקים להרמב"ם פרקו).
 - (2) לבעית הגרים (לפי מאמרו של ר' בנימין "השערים נפתחים בכל שעה" ב"מבחר המסה העברית").
 - (3) קידוש השם (לפי מאמרו של ברגמן — "קידוש השם" בספר הנ"ל).
 - (4) לרמותו של דוד המלך באגדה לפי מאמרו של הרב יעקבסון במעינות ה' עמ' 58 ומאמרו של יהושע בכרך לעיל עמ' 135).

אפשר לבחור נושא לשיחה גם מתוך החומר שנלמד בכיתה, אך מוטב ללמוד את המקורות עצמם מאשר לדבר עליהם.

- 2 ראה גליונות לעין בפרשת השבוע, ערוכים בידי נחמה ליבוביץ — פרשת יתרו תש"ד, סעיף ב; תשי"ב, סעיף ב. עיין גם בילקוט הפירושים לתורה מאת ר"ר י. ר. ה. עציון.
- 3 גליונות הנ"ל — פרשת יתרו תש"ו; פרשת כי תצא תש"ט.
- 4 אונקלוס; מסכת ברכות דף ז, ע"א; רש"י; רשב"ם; רמב"ם — מורה נבוכים א, נא; רמב"ן; ראב"ע; רלב"ג; שו"ל.
- 5 גליונות הנ"ל — פרשת יתרו תשי"א.
- 6 כנ"ל — פרשת יתרו תש"ט.
- 7 כנ"ל — פרשת יתרו תש"ה, סעיף א.
- 8 כנ"ל — פרשת יתרו תש"ב, סעיף א. ועיין במאמרו של ד"ר יעקב רוטשילד, לעיל עמ' 105.
- 9 כנ"ל — פרשת יתרו תש"ג.

(ה) בכיתות מתקדמות אפשר להוסיף עוד שיעור: במשנה (מסכת ביכורים כ"ג) או אף בגמרא. כגון המחלוקת על "ספירת העומר" (מנחות סה—סו)¹¹ על "הבאת העומר" (שם כג) או על "שבועות כחג מתן תורה"¹².

בדרך כלל לא נצילת לרכז את בני שלוש־עשרה עד ארבע־עשרה בלימודים עם אורח הבוקר. הגיע איפוא תור השירה. טוב שייצאו כולם בלידת המורה לשעה קלה מבניין בית הספר לטיול באויר הצח ויהנו מזיו עולמו של הקב"ה עם עלות השחר חוזרים לבית הספר או לבית הכנסת ועומדים להתפלל בנחתיתם "כדרך הגדולים".

10 מלבר החומר שבספר זה עמודים 60—62, 132—134, 160.
11 עיין ביאורו המקיף של ר' דוד הופמן במירושו לספר זיקרא. כרך ב עמ' קיג—קנא.
12 הו"ל כרך ב, עמודים קנח—קסח.